

OD PAZOURKU K PANTOGRAFU

Rytectví a zároveň rytí kovů je speciální druh ruční umělecké práce s tisíciletou bohatou tradicí a historií. Naši prapředkové se v dávné minulosti věnovali mimo lov a rozmnožování také svým pocitům, které se snažili zaznamenat.

Nebylo to lehké, ale pomocí uhlíků, barevných hlinek nebo ostrých kamenů se jim to různě dařilo. Zvláště rytí a škrábání obrázků zvířat, lovců, loveckých výjevů do kostí a na stěny příbytků se nám dochovalo dost po celém světě. A tady byl jen krůček od toho, aby ti „nejschopnější“ využili své dovednosti pro sebe a pro společnost.

Vznikají tak první válečné ozdoby, okrasné doplňky kultovních obřadů a různé drobné rukodělné předměty denní potřeby.

Ryteccké řemeslo znali již Egypťané a Etruskové. Pomocí dřevorytu zhotovovali a tiskli knihy. Číňané tento způsob tisku ještě zdokonalili a v průběhu 9. století se postupně výroba knih dostala k západním národům. Ve středověku se technika rytí dále zdokonalila hlavně zásluhou zlatníků, vzniklo mědirytectví, které využívalo ke zdobení předmětů rydla. Po dohotovení výrobků zamazávali rytci černou barvou rytinu a poté přetiskovali na papír. Tímto způsobem si kontrolovali kresbu ozdobného rytí a zároveň získávali předlohu s uchováním vzoru pro další rytí. Rozvoj feudální společnosti dal vzniknout novým druhům rytecckých technik. Například platnění, kteří vyráběli brnění a pancíře, zdobili své výrobky rytím, tepáním, leptáním a cizelováním.

Vynálezem knihtisku a válcového tiskařského lisu v 15. století zaznamenalo rytectví prudký rozvoj. Způsob, jak zrychlit výrobu knih, vynalezl roku 1440 Johanes Guttenberg. Vyryl matrice pro jednotlivá písmena na odlévání kovových typů, které se skládaly do řádků. Z řádků se potom sestavila celá tisková strana. Převratné na tomto způsobu bylo použití jednotlivých písmen znovu pro další tisk. V Nizozemí, Německu, ale i u nás dosáhlo rytectví v té době značné dokonalosti. V 17. století na sebe upozornil rytec českého původu Václav Hollar. Svými mědiryty a lepty zobrazoval tehdejší dobu, architekturu a města. Ilustroval knihy a zhotovoval portréty státníků a králů. Vyobrazoval také zvířata a brouky. V Nizozemí vynikal rytec L. Hejdy a v Německu Albrecht Dürer.

Rytci zhotovují svá díla za pomoci různých rýtek, sekáčků a čakanů, zhotovených ze speciální oceli. Používají také kladívka, jehlové a normální pilníky, kružidla, měřidla a různá upínací zařízení. Rozmanitost jejich práce vyžaduje i různý materiál.

Vedle drahých kovů zpracovávají také měď a její slitiny, dřevo, zinek a v pozdější době i umělé hmoty.

Rytec musí mít smysl pro přesnou kresbu, plastiku a cit pro estetiku, neboť převážná část jeho práce je také prací tvůrčího ducha. Musí ale stejně dobře ovládat technologii zpracování kovů, plastů a strojírenské postupy. Při přípravě materiálů pro rytí používá hoblovky, brusky, frézy a soustruhy. Postupem času si už neumíme práci rytců představit bez rycích strojů, pantografů, redukčních zařízení na výrobu raznic pro mince, gilošovacích strojů na zdobení předmětů a speciálních tvářecích jednoúčelových zařízení.

Můžeme říci, že časem zasáhlo rytectví snad do všech oborů lidské činnosti. Kde všude se lidé setkávali s prací rytce? Při výrobě knih a jejich zdobení. Na tisk a ražbu desek se používá knihařská rytina, tzv. zlatotisk. Samotné knihy bývaly vytištěny písmeny, jejichž modely zhotovil rytec.

Velice speciální a mistrovská práce je zhotovování ocelorytin. Výrobu známek, bankovek a slavnostních tisků nelze jinou grafickou technikou nahradit dodnes.

Medaile, plakety, odznaky a mince byly raženy razidly, která zhotovil rytec. S ryteckou prací se setkáváme v textilním průmyslu při tisku na látky, ve sklárnách při výrobě forem na sklo. Rytci zhotovují také formy na mýdlo, oplátky nebo válce pro výrobu cukrovinek a bonbónů. Nesmíme zapomenout na různá razítka, razidla, vypalovača, tvářecí měděné elektrody, formy na plasty.

Toto vše nazýváme průmyslovou rytinou. Jednou z nejviditelnějších oblastí práce rytců je klenotnictví a zlatnictví. Zde se používají metody rytí, tepání, cizelování.

Milovníci myslivosti sahají po zbraních, vkusně zdobených rytinami. Po celá staletí se tiskly notové party z kovových desek, zhotovených rytci. Široké uplatnění nachází toto řemeslo v bižuterii a při výrobě suvenýrů. Není divu, že toto různorodé a i z hlediska hospodářského důležité řemeslo právem nazýváme řemeslem uměleckým.

Rád bych při této příležitosti vzpomenu také na dobrou práci českých rytců v meziválečném období 20. století, kteří pracovali ve firmách Pichl, Pištora, Karnet a Kyselý, Zahradník a v mnohých dalších po celé republice. V poválečných letech potom zanikla cechovní struktura řemesla, pozůstatek pozdně středověkého uspořádání společnosti a rytci přecházejí na jednotlivá pracoviště v národních podnicích nebo se sdružují v družstvech. V této politicky složité době měl velikou zásluhu na udržení kontinuity nové generace budoucích rytců mistr výrobního výcviku Otakar Shrbený z družstva Znak Praha.

Bylo třeba soustředit a sjednotit výchovu nové generace učňovského dorostu. Seznámit se s prudkým nástupem strojírenských technologií. Připravit učební texty a metodiku. To se daří a v šedesátých až osmdesátých letech minulého století plně uskutečňuje. Příkladem mohou být zařízení např. v Praze, Brně, Dvoře Králové, Jablonci nebo v Turnově.

V polistopadovém období můžeme obecně pozorovat další dělení a prolínání rytecké práce. S nárůstem požadavků ve strojírenství přibývá NC strojů, PC řízených plotrů a mechanických kopírek. Zde se velice dobře uplatňují příbuzné profese jako nástrojaři, programátoři a absolventi jiných technických a obráběcích oborů.

Na závěr bych chtěl říci, že rytectví není práce tělesně namáhavá, ale vyžaduje jisté nadání pro kresbu, přesnost, smysl pro krásu, dobrý zrak a trpělivost. Tyto vlastnosti se dají velice dobře uplatnit i s nástupem výpočetní techniky a zaváděním nových gravírovacích technologií do ryteckého řemesla. Ale to už je zase jiná historie.

*Vítězslav Hálek,
halek@rth.cz*